

Секція 1

«МЕТОДОЛОГІЧНІ ПАРАДИГМИ ГЛОБАЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ»

Гриценко А.А.

чл.-кор. НАН України, д.е.н.,

«ДУ Інститут економіки та прогнозування НАН України», м. Київ

ВПЛИВ ФОРМУВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ НА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ І ХАРАКТЕР ЗНАНЬ

Існують різні класифікації історичного розвитку економічних систем. Якщо в якості критерію вибрати пануючу форму продукту праці разом із способом його функціонування та відтворення, то можна виділити три найзагальніших ступеня розвитку: натурально-господарська, індустріально-ринкова та інформаційно-мережева системи. Зараз відбувається формування інформаційно-мережевої економіки в існуючій індустріально-ринковій системі. Це породжує суттєві суперечності та створює ризики дестабілізації економіки і суспільства [1, с. 13].

Інформаційно-мережева економіка має принципово інші закономірності функціонування порівняно з індустріально-ринковою. Інформація, як продукт, має суттєві особливості порівняно з ординарними економічними благами. Так, якщо ординарне благо (наприклад, авторучка чи хліб) споживається одним суб'єктом, то воно не може в той же час споживатися іншим суб'єктом. На відміну від цього інформація як продукт може споживатися всіма економічними суб'єктами, а привласнення її одним суб'єктом не виключає привласнення іншими суб'єктами. Це суттєво визначає характер відносин власності, формоутворення вартості та цін і взагалі характер економічних відносин.

Мережевість на відміну від просторових характеристик існування ординарних благ також має суттєві особливості. Ординарні блага можуть переміщуватися у просторі зі швидкістю механічних засобів, інформація змінює просторову локалізацію практично миттєво. Якщо у відношенні до ординарних благ діє закон спадаючої корисності: чим більше благ, тим меншу корисність має кожне додаткове

благо порівняно з попереднім. У світі мережевих благ діє зовсім інша закономірність: чим більше мережевих благ, тим більша корисність кожного із них. Наприклад, мобільний телефон є змішаним благом. Як ординарне благо він підпадає під дію закону спадаючої корисності: чим більше телефонів у людини, тим менша корисність додаткового. Але як мережеве благо він має зовсім інші властивості: чим більше телефонів у людей, тим ширші можливості зв'язку з ними і тим вища корисність мобільного телефону. Звідси також витікає, що крива попиту на мережеві блага має висхідний, а не спадаючий характер, як це має місце з кривою попиту на ординарні блага [2, с. 7]. Ці дві протилежні залежності віддзеркалюються одночасно у ціні, яка також певним чином відображає вартість виробництва мобільного телефону. Зрозуміло, що ціноутворення в такому випадку має більш складний характер.

Разом із змінами в техніко-економічних характеристиках відбуватимуться зміни в соціальній організації суспільства і в характеристиках людини. Формується мережеве суспільство і мережева людина – нетман (Netman) [3, с. 17–18, 560–562]. Різноманітні об'єднання людей за інтересами (професійними, територіальними, економічними, політичними, культурними, релігійними, духовними, сімейними, гендерними, специфічними і т. ін.), що практично утворюють певні соціальні мережі, поступово набуватимуть визначального характеру. Суспільство глобалізується і одночасно фрагментується на мережі. Теж саме відбувається і з людиною [1, с. 13].

Зважаючи на те, що закономірності функціонування індустріально-ринкової та інформаційно-мережевої економіки суттєво відрізняються, перехід від однієї до іншої системи неминуче буде поєднувати змішані форми і характеризуватиметься зростаючою невизначеністю, різними дисбалансами і конфліктами. Як зазначає Ю.М. Осіпов, «світ інфернально перевертається і в інфернальному напрямку!» [4, с. 273].

В таких умовах основою соціальної диференціації будуть не класи, як це було в класичній індустріально-ринковій економіці, і не соціальні страти, як це мало місце в розвинених індустріально-ринкових суспільствах, а соціальні мережі. Їх відмінністю є зняття кордонів просторової локалізації, висока тіснота зв'язків і мобільність, мережева етика і культура, яка може мати істотні відмінності від загальнолюдської або навіть конфліктувати з нею. Мова не йде

про те, що інших соціальних диференціалів не буде. Вони існують і будуть виникати нові. Але соціальні мережі поступово набувають визначальний, базовий характер.

Людина входить в низку різноманітних мереж, кожна з яких має свої правила і стереотипи поведінки. Перехід людини від однієї мережі до іншої, від одних правил поведінки до інших, відбувається стрибкоподібно, без перебування в проміжних точках, подібно тому, як електрон в атомі переходить з орбіти на орбіту. Це робить поведінку людини значною мірою алогічною, непослідовною і девіантною порівняно з традиційною.

Разом з тим і суспільство людей суттєво змінюється. Ключовою фігурою такого суспільства є Netman, який на відміну від традиційної людини перестає бути самостійним суб'єктом. Він є лише фрагментом мережі з усіма витікаючими з цього наслідками. Мислення Netmana фрагментарне, ситуативне і функціональне. Воно схоже на кліп, у якому асоціативно чергуються певні образи. Таке мислення не є самостійним і не здатне ставити питання про суть явищ, її відмінність від зовнішніх форм, відтворювати в свідомості предмет в його цілісності, а не тільки в різних функціональних проявах. Netman знає тільки функції речей і користується ними на практиці. Він не здатний адекватно реагувати на істотні зміни ситуації. Його поведінка визначають мережеві ідеологеми, а не розуміння суті речей.

Ідеологія взагалі виникає із знання, яке продукується в процесі наукового мислення. Наукові положення залишаються такими до тих пір, поки вони співвідносяться з предметом, який вони відображають, і змінюються разом з ним. Якщо ж такий зв'язок реальності і теоретичних положень втрачається, то останні перетворюються в ідеологічні догми, відірвані від реальності. Але масове знання ніколи не може бути науковим, так як для цього необхідно перетворити всіх людей у вчених, які постійно перебувають у пошуках істини. А так як це неможливо, то наукові положення в масовій свідомості відриваються від своєї наукової основи і стають ідеологією – знанням, яке існує саме по собі і визначає ставлення до об'єкта, незалежно від наукового пізнання.

Тому ідеологія, з одного боку, виникає з наукового знання, з іншого – реально заперечує це знання як свою основу і має власну логіку, яка втілюється у міфах. Міф був історично першою формою ідеології, що обумовлювалося слабкістю мислення в спробах прони-

кнуту у суть речей. Зараз відбувається повернення до міфологізації мислення, але вже на новій основі – нездатності масової свідомості теоретично відтворювати істотні і динамічні зміни реальності. З формуванням мережевий людини і мережевого суспільства ідеологізація мислення стає закономірною формою функціонування масової свідомості.

Виходячи з викладеного, можна визначити найбільш значущі виклики в економічній, соціокультурній і духовній сферах, які створюються формуванням інформаційно-мережевої економіки: зростання невизначеності економічного розвитку, його непрогнозованості, кризового характеру; фрагментація і розпад особистості і суспільства; конфліктність мереж, що породжує непорозуміння, зростання соціальної напруженості і протестні рухи; підвищення ймовірності агресивних проявів, збройних зіткнень і війн; ризики переростання мережі локальних конфліктів у глобальну катастрофу; ризики втрати особистістю здатності розуміння суті суспільних процесів; зростання можливостей маніпулювання свідомістю людей, їх поведінкою у непристойних цілях, ризики втрати моральних підвалин людської етики; розмноження форм девіантної поведінки; поширення правового нігілізму, ризики розпаду системи міжнародного права і порушення правових основ функціонування національних держав; підвищення ризиків збідніння і деградації людських почуттів; маргіналізація загальнолюдських гуманістичних цінностей; ризики культурної деградації.

Усі ці виклики породжені розвитком мережного характеру техніко-технологічних і соціально-економічних процесів. Загальною відповіддю на ці виклики є утримання ієрархії у розвитку мережевих структур. Проведені дослідження показують, що в історії людства мережа і ієрархія завжди діалектично пов'язані і не існують одне без одного [1, с. 9]. Історично змінюються лише форми і механізми їх поєднання і пріоритетності. Сучасність також свідчить, що найстабільніший розвиток мають держави, які знайшли механізми поєднання ієрархії і мережі (наприклад, Китай).

Ієрархія у розвитку мережевих структур повинна не зникати, а «зніматися», «спускаючись в основу» [5] нових утворень в процесі індивідуального виховання (як у процесі освоєння світового досвіду людського існування, системи цінностей і норм поведінки). Освоєння загальнолюдських цінностей і перетворення їх в імператив пове-

дінки є тим ієрархічним остовом, на якому розвиток мережевих структур може мати конструктивний, а не деструктивний характер. Для цього необхідно створювати механізми комплементарного поєднання технологізації, соціалізації та інституалізації в процесі олюдення природно-біологічного індивіда і його всебічного розвитку.

Список використаних джерел

1. Інноваційна Україна 2020: національна доповідь / за ред. В.М. Гейця та ін. – К.: НАН України, 2015. – 336 с.
2. *Стрелец А.И.* Сетевая экономика. – М.: Эксмо, 2006. – 208 с.
3. Иерархия и сети в институциональной архитектонике экономических систем / под. ред. чл.-кор. НАН Украины Гриценко А.А. – К.: НАН Украины, Ин-т экон. и прогнозир., 2013. – 580 с.
4. *Осинов Ю.М.* Философия хозяйства и современный мир // Философия хозяйства. – 2014. – № 4.
5. *Гегель Г.* Наука логики: в 3 т. – Т. 2.- М.: Мысль, 1971. – 248 с.

Лагутін В.Д.

д.е.н., професор,

Київський національний

торговельно-економічний університет, м. Київ

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ ЕФЕКТІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

Соціально-економічні ефекти державної політики – важливий об’єкт досліджень, який мотивований реальними практичними викликами. Чому фактичний ефект політики, що реалізується, на практиці ніколи не співпадає із запланованим результатом? Чому позитивні очікування від застосування тих чи тих регуляторних інструментів не справджуються? Які причини таких розбіжностей? Економічна теорія повинна пояснити ці причини.

Теоретико-методологічна модель аналізу ефектів (наслідків) державної політики базується на дослідженні відносин між державою (державними інститутами-регуляторами, чиновниками) і громадянським суспільством (середнім класом як його основою, індивідами-споживачами публічних послуг). Ця модель включає в себе п’ять основних складових.